

TEGNINGER PETER LAUTROP

Af Morten Ejrnæs

VIDENSBASERET ARBEJDE MED SOCIALT UDSATTE

– men hvilken viden?

Socialstyrelsen har siden 2015 lagt forskellige former for information om socialt udsatte voksne og socialt arbejde med denne gruppe på en hjemmeside, der er oprettet med henblik på at formidle aktuel og praksisrelevant viden om ”forskning, evidensbaserede metoder og indsatser samt viden om implementering, effekt og økonomi (Vidensportalen.dk). Oprettelsen af denne hjemmeside i 2010 udgjorde en del af Barnets Reform. I 2015 kom Vidensportalen til også at formidle viden om udsatte voksne og mennesker med handicap. Det er værdifuldt, at Socialstyrelsen nu har samlet oplysninger om socialt udsatte borgere og arbejdet med forskellige målgrupper blandt disse borgere. Portalen burde nemlig på sigt have potentiale til at blive en platform for information, diskussion og refleksion for at kvalificere arbejdet med udsatte borgere.

I artiklen diskuteres derfor med udgangspunkt i de tilgængelige oplysninger om denne gruppe på Vidensportalen, hvilke oplysninger der er relevante for prioritering og planlægning af arbejdet med socialt udsatte voksne; og ikke mindst, hvilken viden der er relevant for det praktiske arbejde med denne målgruppe. Analysen tager afsæt i portalen, som den tager sig ud i foråret 2017.

Det er i Vidensportalens opbygningsfase vigtigt at sætte fokus på de mange relevante oplysninger, der er anført, men også at diskutere, hvilke oplysninger der er irrelevante, hvilke oplysninger der i værste fald er mere vildledende end vejledende, og endelig hvilke oplysninger der savnes. Socialstyrelsen har

endnu kun haft kort tid til at indsamle, systematisere og lave en formidlingsstrategi i forhold til information om socialt udsatte voksne, og der er derfor eksempler på oplysninger, hvis relevans og forskningsmæssige fundering er problematisk, ligesom der er oplysninger, der savnes. De vidensnotater, der allerede er tilgængelige på Socialstyrelsens hjemmeside, udgør dog et godt afsæt for at reflektere over, hvilken form for viden der er behov for i arbejdet med socialt udsatte voksne. Denne artikel tager udgangspunkt i nogle nedslag i de tilgængelige oplysninger på Vidensportalen og fremlægger på dette grundlag både nogle principielle overvejelser om behovet for viden om socialt udsatte voksne og nogle konkrete forslag til en videreudvikling af Vidensportalens opbygning og indhold. Forhåbentlig kan begge dele inspirere såvel Socialstyrelsen som forskere og praktikere til at reflektere over, hvordan man kan gøre portalens oplysninger endnu mere relevante, retvisende og handlingsvejledende i forhold til de planlæggere og praktikere, der arbejder med socialt udsatte voksne. I artiklen fremlægger jeg på den ene side eksempler på portalens formidling af viden om, hvordan det påvirker mennesker at være udsat for forskellige risikofaktorerers påvirkning, dvs. hvad disse skadelige forhold betyder for et menneskes risiko eller sandsynlighed for at pådrage sig sociale problemer. På den anden side fremlægger jeg eksempler på formidling af viden om specifikke indsatsers eller behandlingsmetoders effekt, dvs. en vurdering af den betydning indsatsen har for de behandlede menneskers

økonomiske, sociale og trivselsmæssige situation. Når jeg tager formidlingen på netop disse to områder op til behandling, skyldes det, at kendskab til målgruppens egenskaber er grundlag for forståelse og forklaring af hvad ”udsatheden” består i; mens viden om sandsynligheden for en bestemt metodes gavnlige virkning både med hensyn til afhjælpning af problemer og mht. forebyggelse er central for valg og implementering af metode.

Jeg fremlægger et udvalg af oplysninger fra Vidensportalen for at tydeliggøre, hvilke konklusioner der fremgår af notaterne i portalen, om de er baseret på evidens (videnskabeligt dokumenterede undersøgelseresultater), og hvad oplysningerne kan bruges til både i den enkelte frontmedarbejders praksis i forhold til socialt udsatte borgere og i planlægningen og gennemførelsen af indsatser og metoder. Jeg supplerer i nogle tilfælde med eksempler på forskellige former for relevant viden, der allerede eksisterer i Danmark, og som derfor potentielt også kunne formidles. Jeg fremlægger endelig eksempler på ”videnshuller”, dvs. områder, hvor der savnes enten forskning, eller analyser, der kunne udgøre en vigtig del af vidensgrundlaget for arbejdet med socialt udsatte voksne.

Indledningsvis redegøres der kort for portalens historie og opbygning. Derefter behandles resultater fra undersøgelser af de risici, som udsatte voksne udsættes for, og dernæst traditionelle effektundersøgelser, der kan have relevans for socialt arbejde med socialt udsatte. Herefter behandles muligheden for at styrke socialt arbejdes vidensbasering ved inddragelse af forskningsresultater fra to almindeligvis underbelyste områder. For det første undersøgelser, der beskriver og analyserer praktikernes faglighed, og for det andet undersøgelser, der beskriver socialt udsattes problemer og deres egne oplevelser af disse problemer. Til sidst fremlægges nogle overordnede konklusioner om praktikerens muligheder for at bruge de på Vidensportalen anførte forskningsresultater som basis for at kvalificere praksis. På baggrund af konklusionerne peges på, hvordan fagligheden blandt praktikere kan styrkes gennem portalen.

Vidensbaseret sundhedsmæssigt og socialt arbejde – Cochrane og Campbell

Diskussionen om vidensanvendelse i socialt arbejde har i en årrække i et vist omfang været præget af, at politikere – ofte meget unuanceret – har stillet krav om dokumentation for, at socialt arbejde ”virker”. Et

af de første initiativer i Danmark var, at man på SFI i 2002 etablerede en afdeling af Campbell Collaboration, der som et af de vigtigste mål har at udarbejde metareviews af effektundersøgelser. Campbell Collaboration blev i 2000 stiftet som en international organisation, der arbejder på at fremlægge forskningsbaseret viden om effekt af socialpolitiske indsatser. Forbilledet har været Cochrane Collaboration, der siden 1993 har gjort en meget omfattende indsats for at evidensbasere medicinsk praksis. Cochrane har som et uafhængigt verdensomspændende netværk været banebrydende i forhold til at sikre en form for kvalitetskontrol af den viden, som både forskere og medicinalindustrien lancerer, og på denne måde sikre, at forskningsresultater tjekkes forsvarligt, før undersøgelsesresultater, der tilsyneladende påviser effekt, bruges til legitimering af nye behandlingsformer. Både medicinalindustrien og forskere kan nemlig være påvirket af, at de har en interesse i, at forskningsresultaterne hurtigt omsættes i henholdsvis indtjening ved salg af nye lægemidler og forskningsmæssig prestige. I dette arbejde har ensartede retningslinjer for bedømmelse af forskningsresultater været et vigtigt redskab, og derfor har Cochrane med god grund inden for lægevidenskab opstillet krav til effektforskning, der bl.a. har udmøntet sig i *det medicinske evidenshierarki*, der tydeliggør, hvilke former for *dokumentation* af viden der tillægges størst vægt.

Både organisationen Cochrane og dens ”værktøjer” som fx evidenshierarkiet og de strenge kriterier for bedømmelse af forskningsmæssig uafhængighed har bidraget til at sikre patienter bedst mulig behandling og ikke mindst sikre dem mod overbehandling. Problemet for det sociale arbejde består imidlertid i, at dette udmærkede redskab til kontrol af medicinske forskningsresultater i starten også blev gjort til et ideal for forskning i socialt arbejde af Campbell Collaboration (Bryderup 2015). Campbell har derfor først og fremmest fokuseret på, at undersøgelser af socialt arbejdes metoder skulle ligne randomiserede kontrolgruppetudier (RCT) inden for det medicinske område så meget som muligt. Diskussionen om evidensbaseret praksis i socialt arbejde er derfor i stort omfang kommet til at dreje sig om, hvordan man fremskaffer viden om effekt, og om hvilke metoder der virker (evidens) eller virker bedst (best practice). Derimod er diskussionen om hvorvidt sådan viden overhovedet menings-

fuldt kan tilvejebringes inden for de dele af socialområdet, der er væsensforskellige fra sundhedsområdet, blevet forsømt (Dahler-Larsen 2015 og Larsen 2015). Et andet problem har været, at det sociale arbejdes evidensbasering i Danmark har været et top down projekt, som har været drevet frem af ønsket om effektivitet ligesom mange andre New Public Management-projekter; mens Cochrane har udført undersøgelser, der direkte sigter mod at være til gavn for brugerne (praktiserende læger og patienter). Et tredje problem er, at der ikke har været diskussion om, hvilke andre typer undersøgelser end effektstudier, der kunne være et lige så godt eller bedre vidensgrundlag for hensigtsmæssig praksis i socialt arbejde.

Omstændighederne omkring introduktionen af vidensbaseret socialt arbejde i Danmark har således medført en meget ensidig fokusering på effektundersøgelser, der lever op til kravene i det medicinske evidenshierarki. Det har haft betydning for både, hvilken viden der er blevet sat fokus på, og relevansen af den tilbudte viden.

Warming (2015) er kritisk over for den form for evidensbasering af det sociale arbejde, som finder sted i Danmark, fordi hun mener, at den kan gøre mere skade end gavn, hvis den ikke inkluderer en ”omhyggelig, responsiv og kritisk inddragelse af forskellige typer viden i det ligeværdige samarbejde med borgeren”. Mit udgangspunkt er det samme som Warmings, og i denne artikel forsøger jeg med eksempler fra Vidensportalen at dokumentere, hvordan nogle oplysninger kan kvalificere arbejdet med socialt udsatte voksne, mens andre oplysninger fra portalen kan skade arbejdet.

Vidensportalens etablering

Portalen blev etableret i 2010 som en del af lovgivningen om Barnets Reform. I 2015 udvidedes portalens formål til også at formidle viden om udsatte voksne og mennesker med handicap. Overordnet angives formålet med Vidensportalen på Socialstyrelsens hjemmeside som at samle den ”aktuelt bedste viden”, at formidle denne viden ”så den kan bruges i praksis” og at støtte ”praksisfeltet i at vælge effektive og fagligt velfunderede løsninger”. Videre angives det, at portalen bygger bro mellem forskning og praksis ved at ”gøre forskning brugbar for praksis” og ved at ”formidle forskning og praksis på en måde, så der tages hensyn til praksisfeltets præmisser og travle hverdag”.

Målsætningen er ambitiøs, og der er heller ikke tvivl om, at der er et stort behov for at bygge bro mellem forskning og praksis, og at initiativet derfor er værdifuldt. Praktikere, der arbejder med socialt udsatte voksne, har ligesom praktikere, der arbejder med udsatte børn og unge, brug for den bedste og mest aktuelle viden på det felt, de arbejder indenfor. Professionelle medarbejdere, der jo er karakteriseret ved, at de har gennemført en uddannelse, der som regel passer i forhold til det område, de er ansat indenfor, skal have opdateret den viden, som de har erhvervet sig gennem deres studium. Det skyldes, at den viden, de har fået under uddannelsen, ikke længere behøver at være den mest aktuelle og relevante, men det skyldes også, at de har behov for viden, der netop er relevant for det særlige arbejde, de aktuelt udfører, hvad enten det drejer sig om hjemløse eller psykisk syge. Når det gælder socialt udsatte, har der tillige været tradition for, at der inden for dette område, foruden ansatte med en umiddelbart relevant professionsuddannelse som fx pædagog eller socialrådgiver, også er en del ansatte eller ulønnede, frivillige medarbejdere, der har meget forskellige erhvervsmæssige baggrunde. Medarbejderes baggrund og erfaring som fx håndværker, ufaglært arbejder eller ”tidligere socialt udsat” kan i nogle tilfælde være et værdifuldt supplement til den professionelle ekspertise, fordi disse medarbejdere i kraft af deres tidligere arbejde og erfaring fx har en god kontakt til og gode forudsætninger for at sætte sig ind i nogle udsatte borgernes situation. De kan derfor have lettere ved fx at vejlede dem i forhold til enten mulighed for at opnå arbejde eller med at hjælpe dem med praktiske ting omkring indretning af egen bolig. Disse praktikere, der altså ikke har en uddannelse, som specielt har kvalificeret dem til socialt arbejde med socialt udsatte, men som ofte er overordentlig motiverede for netop dette arbejde, har med Vidensportalen fået en mulighed for at få en relevant og helt nødvendig viden om arbejdet med bestemte grupper af socialt udsatte voksne. Både professionelle og ikkeprofessionelle kan på denne måde få mulighed for at orientere sig inden for både basisviden og de seneste undersøgelsesresultater.

Praktikers syn på evidensbaseret viden og Vidensportalen

Ifølge både danske og internationale undersøgelser har professionelles syn på evidensbaseret viden inden for socialt arbejde tidligere været præget af en vis skepsis, men to forholdsvis nye undersøgelser fra Australien og

Sverige tyder på, at der blandt professionelle er voksende tilslutning til ideen om at basere praksis på systematiseret viden (Gray et al. 2015 og Heiwe et al. 2013). En dansk undersøgelse blandt potentielle brugere af Vidensportalen vedrørende socialt udsatte børn og unge (Hjelmar et al. 2015 a og b) tyder dog på, at der hersker en vis uvidenhed om Vidensportalen, at den ikke bruges i særlig stort omfang, og at der er nogen skepsis med hensyn til i hvilket omfang viden, der bygger på forskningsresultater, overhovedet er særlig anvendelig i praksis. Bryderup (2015) gør opmærksom på, at der i fagforeningen for socialpædagoger "Socialpædagogisk Landsforbund" er velvilje over for ideen om øget evidensbaseret – en velvilje, som bl.a. skyldes muligheden for at profilere socialpædagogfaget som en profession, der arbejder på et videnskabeligt grundlag. Men hun anfører samtidig, at socialpædagoger har en betydelig skepsis med hensyn til at gøre evidensbaseret praksis til en del af den socialpædagogiske professionelle rolle, hvilket efter hendes mening bl.a. kan skyldes en uvilje mod evidenshierarkiet.

Det er derfor trods behovet for mere viden ikke oplagt, at portalen umiddelbart vil blive anvendt og værdsat som et redskab, der kan bruges til at styrke praktisk socialt arbejde med voksne udsatte.

Dette arbejde er imidlertid netop et område, hvor der er god grund til at samle og systematisere tilgængelig viden, fordi personalet som nævnt har forskellige faglige forudsætninger for at udføre arbejdet, og fordi det er et område, hvor både problemernes kompleksitet og personalets forskellige faglige forudsætninger betyder, at der er behov for en form for basisviden om feltet.

Vidensportalens målgruppe: praktikere, ledere, konsulenter og studerende

Portalen henvender sig generelt til fagpersoner, som tilrettelægger og træffer beslutninger om indsatser. Det hedder således, at målgruppen er "ledere og udviklingskonsulenter i kommuner". Det angives dog videre, at portalen også er relevant for socialrådgivere, sagsbehandlere, pædagoger og lærere, der arbejder på det sociale område, samt endelig studerende, der søger viden inden for et specialområde. Den tidligere omtalte evaluering af Vidensportalen på området for udsatte børn (Hjelmar 2015a og b) har dog vist, at praktikere i frontlinjen kun i lille omfang selv anvendte portalen. Evalueringsrapportens anbefalinger, som i stort omfang blev fulgt, har

derfor ført til, at Socialstyrelsen nu har præciseret, at den primære målgruppe består af ledere og udviklingskonsulenter i offentligt og privat regi. Målgruppe for portalen angives dog tillige at være praktikere og studerende fra fx socialrådgiver- og pædagoguddannelsen. Det angives, at studerende kan anvende portalen som støtte i forbindelse med vidensindsamling og afdækning af sociale problemer og socialt arbejde inden for et specifikt område i forbindelse med fx opgaveskrivning.

Vidensportalens temaer og struktur

Der er på hjemmesidens menu angivet tre overordnede temaer: "Børn og unge", "udsatte voksne" og "handicap" samt en indgang til at læse mere generelt om Vidensportalen. Når man klikker sig ind på "udsatte voksne", fremkommer der meget overskueligt syv indgange: "Mennesker med psykiske vanskeligheder", "Mennesker der prostituerer sig", "Voksne med senfølger efter seksuelle overgreb", "Mennesker som er ramt af hjemløshed", "Voksne, som lever med vold i nære relationer", "Socialt udsatte mennesker med alkoholmisbrug" og endelig "Mennesker med stofmisbrug".

Seks temaer er behandlet på nøjagtig samme måde, idet man under hvert af disse temaer finder et vidensnotat på 24-32 sider, der indeholder en række standardafsnit, der har identiske overskrifter. Nedenfor anføres indholdsfortegnelsen for vidensnotatet om "Mennesker, der prostituerer sig", som eksempel.

- *Viden til gavn*
- *Indledning*
- *Mennesker, der prostituerer sig*
Her præsenteres viden om målgruppens omfang og karakteristika
- *Sociale indsatser, der virker*
Her præsenteres den aktuelle status på prostitutionsområdet
- *Implementering af sociale indsatser*
Her beskrives de væsentligste forhold, som ifølge forskningen påvirker implementeringen af nye indsatser på det sociale område
- *Økonomi*
Her præsenteres viden om økonomiske udgifter og omkostninger på prostitutionsområdet
- *Initiativer på prostitutionsområdet*
Her findes en oversigt over social-, børne og integrationsministeriets igangværende initiativer

- *Referenceliste*
...liste over anvendt litteratur. Listen gør det muligt at opøge yderligere viden.

Den ens opbygning giver umiddelbart stor overskuelighed i forhold til, hvilken viden man som bruger af Vidensportalen kan regne med at finde her. Afsnittet om implementering er imidlertid gentaget i samme form i seks vidensnotater, selvom der selvfølgelig er brug for forskellige implementeringsovervejelser, alt efter hvilken specifik målgruppe og hvilket specifikt socialt problem en metode eller det almindelige sociale arbejde skal rette sig imod. Med denne standardredegørelse om implementering mister det enkelte vidensnotat desværre troværdighed mht. at der her formidles viden, der er *særlig* relevant for planlægning og udførelse af praksis i forhold til en bestemt målgruppe med bestemte problemer. Et sådan generelt afsnit burde snarere placeres som generel information om implementering af nye indsatser, fx under indgangen "Om Vidensportalen".

Vidensportalens bidrag til kvalificering af praksis i socialt arbejde

I det følgende forsøger jeg at give et indtryk af både styrker og problemer i vidensnotaterne. Det er ikke en systematisk gennemgang af de enkelte notater, men jeg fremdrager nogle eksempler på vidensformidling, der kan illustrere, hvornår informationen er relevant for praksis, og hvornår oplysningerne er upræcise eller behæftet med fejl, der gør dem mere vildledende end vejledende. Jeg fremdrager eksempler fra fire forskningsområder: risiko, effekt, praktikeres faglighed og voksne udsattes situation og oplevelser.

Område 1: Målgruppen (definition og kendetegn) – Risikoforskning: Undersøgelser af risiko under forskellige betingelser.

Vidensnotatet om "Voksne med senfølger efter seksuelle overgreb" rummer oplysninger om risiko. I afsnittet om definition af den denne type udsathed hedder det:

Ikke alle børn, der bliver udsat for seksuelle overgreb, udvikler senfølger som unge eller voksne. Blandt forskere er der ikke enighed om, hvilke faktorer der har betydning for, om en person udvikler senfølger af at have været udsat for seksuelle overgreb i barndommen. (s. 6)

Denne bemærkning, som forekommer i vidensnotatets indledende afsnit, handler tydeligvis om risiko for senfølger og årsager til disse. Desværre er den information, der videreformidles om risiko upræcis og misvisende, idet udsagnet: "Ikke alle børn, der bliver udsat for seksuelle overgreb, udvikler senfølger som unge eller voksne", ikke rummer nogen som helst angivelse af *hvor stor* risikoen er, og *hvilke senfølger* der er tale om. Udsagnet "ikke alle" kan tillige let forlede læseren til at tro, at det er næsten alle eller fx mere end 50 pct., der udvikler senfølger, hvilket er helt forkert. Som belæg for den i Vidensportalen fremsatte vildledende påstand henvises der bl.a. til et metareview af undersøgelsesresultater fra en række videnskabelige undersøgelser (Paolucci et al. 2001). Metareviewet viser imidlertid meget lave risikoniveauer, og det fremsatte udsagn i vidensnotatet er således i modstrid med oplysningerne i metareviewet. Problemet opstår formentlig, fordi metareviewet ikke afrapporterer risikoresultaterne på nogen letforståelig måde. I tilfælde, hvor de relevante oplysninger er svære at tolke, er det imidlertid vigtigt, at vidensnotaterne ikke bare fremlægger upræcise tolkninger, som kan medvirke til at skabe fejlagtige opfattelser (myter) om dårlige prognoser. Socialstyrelsen burde, når der foreligger et metareview, lade en ekspert med særlig statistisk indsigt og viden om forskellige former for risikoopgørelser udarbejde en redegørelse, hvor *risikoniveauet* blev tydeliggjort, og det blev eksemplificeret, hvilken praktisk betydning den i undersøgelsen fundne risiko har for det sociale arbejde. I det metareview, som portalen henviser til, sammenlignes risikoen for selvmord, PTSD og depression for henholdsvis mennesker, der har været udsat for seksuelle overgreb og mennesker, der ikke har været udsat for denne type overgreb. I metastudiet anføres relevante men umiddelbart svært forståelige risikoopgørelser. En eksperts bearbejdelse af dette metareview og angivelse af fx absolut risiko havde betydet, at man i vidensnotatet kunne have anført, til hvilke niveauer risikoen for henholdsvis PTSD, depression og selvmord stiger, når et menneske har været udsat for et seksuelt overgreb. Det ville have været både præcis og relevant viden, mens udsagnet "ikke alle udvikler senfølger" bidrager til udbredelsen af *en voldsom overvurdering af risiko* og dermed en "prognose", som er langt dårligere end, hvad der er realiteten. Det er problematisk i det sociale arbejde; både fordi det kan føre til en stigmatisering af ofrene som sociale tabere, og fordi det i værste fald kan føre

til, at både omgivelserne og især offeret for det seksuelle overgreb danner et urealistisk pessimistisk syn på egne udviklingsmuligheder, hvilket kan blive til en selvopfyldende profeti.

Overdrevne risikovurderinger skaber generelt et pessimistisk syn på socialt udsattes prognoser for at få et liv uden alvorlige sociale problemer, og de er derfor problematiske, når de anføres i et materiale, der skal formidles til praktikere, der skal indgyde mennesker håb og tro på muligheden for at få et godt liv på trods af de belastninger eller overgreb, de har været udsat for. Det er vigtigt, at Socialstyrelsen bestræber sig på, at risikoen angives så præcist som muligt og med en så relevant opgørelsesmetode som muligt, men det er desværre ingen let opgave af flere grunde.

Forskere i Danmark har pga. mange forskningsprojekters fokusering på social arv afrapporteret undersøgelser af risikofaktorerens betydning på en sådan måde, at resultaterne kan give anledning til at konkludere, at børns arv af alvorlige sociale problemer fra deres forældre er en realitet. Undersøgelserne viser dog i almindelighed bare, at risikoen er *forhøjet*, men hvis den forhøjede risiko udtrykkes som en fordobling af risikoen eller 100 pct.'s stigning i risiko, så lyder det dramatisk, selvom det kan dreje sig om en stigning fra 2 til 4 pct.'s risiko. Undersøgelserne bidrager med deres understregninger af de dramatiske *stigninger i risikoen* til en overvurdering af risikoen blandt frontmedarbejdere. Disse forhold er grundigt behandlet i (Ejrnæs et al 2007), men også senere rapporter bekræfter billedet af det forholdsvis lave risikoniveau. Resultater fra rapporter: Tidlig identifikation af kriminalitet" (Christoffersen et al. 2011), "Marginalisering og social eksklusion" (Benjaminsen et al. 2015 og notatet: "Hver 5. unge med svag hjemmebaggrund er på kontanthjælp" (Baadsgaard 2013) kunne derfor i bearbejdet form, indgå som et meget relevant evidensbaseret oplysningsmateriale, der kunne betyde, at praktikere fik en langt mere realistisk risikopfattelse, som både ville kvalificere deres helhedssyn og give dem bedre mulighed for at indgå i en dialog med socialt udsatte, hvor de kunne bidrage med faktisk viden om muligheden for at undgå fremtidige problemer og få et bedre liv.

På dette område er der altså brug for, at Vidensportalens oplysninger underkastes et grundigt ekspertgennemsyn, så oplysningerne om risiko præciseres, og der anvendes opgørelsesmetoder, der van-

skelliggør fejlopfattelser og vedligeholdelse af skadelige myter, der kan stigmatisere målgruppen.

Det er vigtigt, at det tydeliggøres, at spørgsmålet om risiko ikke blot afhænger af, om undersøgelserne påviser en *statistisk signifikant* overhyppighed af problemer i risikogruppen, der er udsat for en eller flere risikofaktorer. Det er overhyppighedens betydning for praksis, den såkaldte *praktiske signifikans*, som er afgørende for, om resultaterne overhovedet er relevante for det sociale arbejde. Det er derfor vigtigt, at der redegøres for begrebet *absolut risiko*, som tydeliggør fx risikoen hjemløshed inden for en to års periode eller risikoen for dom for kriminalitet eller indlæggelse for depression i en nærmere angivet periode. Sådanne opgørelser kan give en mere kvalificeret og praktisk anvendelig vurdering af en eller flere risikofaktorerens betydning for prognosen. Det er vigtig viden for, at man som praktiker kan undgå skadelig overvurdering af risikoen og den deraf følgende tendens til stigmatisering af socialt udsatte som sociale tabere. Begrebet *præventiv gennemslagskraft* er på samme måde et anvendeligt begreb til vurdering af mulige forebyggelseseffekter. Præventiv gennemslagskraft er udtryk for, hvad der er den hypotetisk størst mulige effekt af en eliminering af en risikofaktors betydning. Denne viden om den potentielle effekt af en indsats over for en bestemt risikofaktor er central for, at politikere, ledere og planlæggere kan anvende risikoopgørelser til at foretage den mest hensigtsmæssige prioritering mellem brede forebyggende indsatser for alle og smalle forebyggende indsatser, der sigter mod udvalgte "højrisikogrupper". Relevante risikoopgørelser er vigtige for at undgå "behandlingspessimisme" og stigmatisering, og for at kunne foretage de rette prioriteringer inden for socialt arbejde.

Når sobre risikoopgørelser er sjældne i Vidensportalens kan det skyldes, at mange forskere hovedsagelig afrapporterer resultaterne i form af relativ risiko eller odds ratio, der i mange tilfælde kan være direkte vildledende, når den absolutte risiko ikke er oplyst. Når det fx angives, at risikoen er fordoblet eller femdoblet, lyder det umiddelbart dramatisk, men hvis den absolutte risiko uden forekomsten af den pågældende risikofaktor er 2 pct., så betyder en fordobling af risikoen eller en 100 pct. stigning altså en absolut risiko på 4 pct., og at der følgelig er 96 pct. sandsynlighed for ikke at pådrage sig problemet. Kendskab til det almindeligvis lave risikoniveau for forekomst af alvorlige sociale problemer er meget

centralt for de praktikere, der i deres klientrettede arbejde står over for udsatte borgere. Realistiske risikovurderinger giver muligheder for at rådgive og vejlede ud fra kendskab til, at mennesker som oftest modstår påvirkningen fra selv alvorlige risikofaktorer. Højrisikofaktorer er sjældent udtryk for en absolut risiko på mere end 5, 10 eller 15 %. Indsigt i disse forhold kan gøre dialogen med den udsatte borger mindre præget af myter og mere af facts, hvilket udgør et godt grundlag for en relevant informeret samtale om risikofaktorerne som regel relativt begrænsede betydning, hvilket samtidig åbner for et mere optimistisk syn på fremtidsudsigterne og ikke mindst en diskussion af, hvordan *resiliensskabende processer* kan styrkes.

Kendskab til den præventive gennemslagskraft for en risikofaktor har særlig relevans for politikere og planlæggere, som dermed bliver bekendt med, at hvis man selektivt prioriterer forebyggelse i forhold til højrisikogrupper, der kun indeholder få mennesker, så er det som regel kun en lille del af dem, der senere udvikler problemer, som overhovedet bliver omfattet af den selektive indsats. Dvs. at sådanne indsatser potentielt kun kan forhindre en lille andel af den samlede mængde af den pågældende type problemer i at opstå.

Forståelige opgørelser af absolut risiko og præventiv gennemslagskraft bør anføres i vidensnotaterne og gerne med klagende eksempler, da det umiddelbart kan lette forståelsen af, hvad risikofaktorerne betyder for den enkelte klient og for prioriteringen af det forebyggende sociale arbejde i forhold til forskellige typer af problemer.

Område 2:

Effektforskning: Undersøgelser af effekter af forskellige typer socialt arbejde

Traditionelle effektundersøgelser, der direkte sigter mod at opgøre effekterne af bestemte metoder i socialt arbejde for de mest socialt udsatte, er sjældne. Det skyldes bl.a., at interessen for effektstudier er baseret på, at socialpolitiske tiltag nu ofte betragtes som "sociale investeringer", der altså skal give et afkast. Dvs. politik og dermed også forskningsbevillinger vedrørende effekt kanaliseres ofte i retning af undersøgelser, som kan bruges til at påvise, hvilke sociale investeringer der kan betale sig, eller i det mindste hvilke foranstaltninger der er de mindst omkostningstunge. Det betyder, at målinger af effekt især er blevet gennemført på områder, hvor man po-

tentielt har kunnet forestille sig, at en ny metode på sigt ville kunne øge den samlede produktion i samfundet ved fx at gøre mennesker selvforsørgende gennem aktivering og senere opnåelse af job eller i det mindste nedsætte omkostninger ved at gøre mennesker mindre ressourcekrævende fx ved at forhindre forværringer af deres sundhedstilstand.

I det efterfølgende fremlægger jeg eksempler på, hvilken viden om effekt, der fremlægges i vidensnotaterne. Når det gælder "Mennesker, der prostituerer sig", anføres følgende:

Både den danske og den internationale forskningslitteratur på området er meget begrænset. Det er vanskeligt at dokumentere, at bestemte sociale indsatser virker på prostitutionsområdet. Det skyldes bl.a., at det er svært at rekruttere respondenter til undersøgelserne. Samtidig er det som nævnt sjældent, at prostitutionen er det primære fokus for de sociale indsatser. Typisk fokuserer indsatserne på for eksempel misbrug, hjemløshed, arbejdsmarkedstilknytning og andre sociale problemstillinger. ... Samtidig kan det være problematisk at overføre erfaringer fra andre lande på prostitutionsfeltet. (s.11)

Her er konklusionen altså, at der *ikke* findes nogen viden om effekt, der er relevant i forhold til det implicite succeskriterie: prostitutionsophør. Det er et eksempel på redelig information om manglen på viden med hensyn til virkning på prostitutionsophør. Man kan dog diskutere, om ikke Vidensportalens fokus på prostitutionsophør er for snævert, og at der kunne være behov for at anføre undersøgelsesresultater, der vedrører forbedringer af fx sundhedstilstand eller tryghed hos prostituerede. Disse effekter er jo særdeles vigtige for de prostituerede. Notatet kunne derfor blive mere relevant for både planlægning og praktisk socialt arbejde med prostituerede, hvis man havde anført resultater vedrørende forbedring af sundhed og tryghed fra forsøg med forskellige former for opfølgende virksomhed.

Når det gælder "Socialt udsatte mennesker med alkoholmisbrug" anføres det, at der findes:

en Medicinsk Teknologivurdering (MTV) vedrørende alkoholbehandling. MTV'en er et meget grundigt studie af international forskningslitteratur, metaanalyser og undersøgelser, som er gennemført af en tværfaglig forskergruppe. (s.11)

Der henvises så i øvrigt blot til Sundhedsstyrelsens hjemmeside for mere specifik viden om alkoholbe-

handling. Sundhedsstyrelsens information, der er beregnet for sundhedspersonale, er selvfølgelig relevant, men den mest relevante viden i socialt arbejde med socialt udsatte med alkoholmisbrug vedrører de *særlige forhold*, der er gældende for mennesker, der ud over alkoholproblemet har andre problemer, som betyder, at de på flere områder er marginaliserede. Hvis alkoholmisbruget ikke er det primære problem, er det måske derfor mere nødvendigt først at sætte ind over for de primære problemer og den deraf følgende marginalisering. Der er på Vidensportalen brug for, at der formidles undersøgelsesresultater, der specifikt vedrører marginaliserede med flere komplekse sammensatte sociale problemer. Ligesom for prostituerede kan der derfor for socialt udsatte voksne med alkoholmisbrug være god grund til at sætte fokus på undersøgelser med andre succeskriterier end nedsættelse af alkoholforbruget som fx forbedring af sundhed og netværk.

Når det gælder ”Voksne med senfølger efter seksuelle overgreb” står der i notatet:

De forskellige tilgange har udvist en effekt i både gruppe- og individbehandling. Men ifølge international forskning eksisterer der endnu ikke viden om, hvilke behandlingstilgange der er mest effektive i behandlingen af følgevirkninger efter seksuelt misbrug i barndommen, og der efterspørges mere viden om de enkelte behandlingskomponenters effekt. (s. 10).

Her er konklusionen altså, at man kun kan fastslå, at behandling har effekt, men hverken hvor stor effekten er, eller hvilken form for behandling der virker bedst. Denne form for oplysning forekommer irrelevant.

Når det gælder ”Voksne, som lever med vold i nære relationer” anføres det, at ”området er præget [af] begrænset viden om effekt og få undersøgelser, som er baseret på forsøg med kontrolgrupper” (s.10).

Det er redeligt, at det anføres, at der er begrænset viden, og det er oplagt, at muligheden for at lave undersøgelser med forsøgsgruppe og kontrolgruppe er meget begrænsede. Men dette forhold er jo gældende for mange indsatser over for sårbare grupper, og det udelukker ikke, at der kan fremlægges vurderinger af virkninger, der er baseret på andre undersøgelsestyper end RCT-undersøgelser.

Når det gælder vidensnotatet om mennesker med psykiske vanskeligheder angives ingen resultater fra effektstudier, skønt det hedder: ”Der findes flere so-

cialle indsatser, som i internationale randomiserede, kontrollerede forsøg [har] vist veldokumenteret effekt hos mennesker med psykiske vanskeligheder” (s.12), og der nævnes så 12 forskellige metoder, men der er ingen angivelser af, hvilke effekter de enkelte metoder har, og hverken dokumentationen for effekten eller størrelsen af den er nævnt. Derimod anføres det, ”at omkring 60 pct. af mennesker med svære psykiske vanskeligheder opnåede at komme sig.” (s.10) Der anføres således i dette afsnit prognoser for, hvor stor en andel der faktisk kommer sig eller bliver raske, hvilket dog er et resultat, der stammer fra en undersøgelse af risiko for psykiske lidelser men ikke en undersøgelse af effekt af en bestemt behandling. De anførte oplysninger kunne derfor med fordel anføres som en del af målgruppebeskrivelsen eller nævnes i et særskilt afsnit om risikoundersøgelser.

Når der kan dokumenteres effekt, er det ikke overraskende hyppigst i udenlandske studier, hvor det derfor er tvivlsomt, om resultaterne kan overføres til Danmark. Når det gælder hjemløshed, er det et af de områder, der har nydt særlig bevågenhed de seneste år i Danmark, fordi vi har haft en hjemløsestrategi, hvor tre forskellige metoder, som alle har været grundigt evalueret i USA, er blevet afprøvet i Danmark, og resultaterne er blevet afrapporteret, således at det skulle være muligt at vurdere effekterne i forhold til en dansk kontekst. På hjemløseområdet eksisterer der således en række publikationer fra SFI og Rambøll, der omhandler dels den overordnede strategi ”Housing first”, hvor princippet er, at det første trin er at skaffe en bolig til den hjemløse, dels tre forskellige arbejdsmetoder i socialt arbejde, der skal støtte den tidligere hjemløse i at fastholde egen bolig. I foråret 2017 har Socialstyrelsen derfor forsøgt at sammenfatte den ny viden og gøre den tilgængelig på Vidensportalen. Det gøres ikke i form af et vidensnotat, men i form af en hjemmeside: ”Unge og voksne hjemløse”, som er organiseret noget anderledes end vidensnotaterne. I forhold til spørgsmålet om metoders effekt er der i afsnittet ”Indsatser”, mulighed for at klikke sig frem til de tre afprøvede indsatsformer, som alle tre kaldes evidensbaserede, fordi deres virkning er blevet undersøgt i USA. De tre indsatser er kort men forholdsvis klart beskrevet, og det er tydeligt, hvilke indsatser, der er beregnet for hvilken målgruppe. Det hedder således om metoden ”Critical Time Intervention” (CTI), at ”CTI er en case-management metode, som

blev udviklet til borgere, der efter et institutionsophold stod i en kritisk overgang og skulle etablere sig i egen bolig". Om Assertive Community Treatment (ACT) hedder det, at det:

er en fleksibel bo-støttemetode, som fokuserer på at give meget udsatte hjemløse borgere en helhedsorienteret støtte. Støtten gives i borgerens hjem, eller dér, hvor borgeren opholder sig. ... Målgruppen er hjemløse borgere med meget komplekse problemstillinger, der ikke kan benytte de eksisterende, somatiske og psykosociale tilbud ... , og som ikke kan håndtere at møde hos en sagsbehandler.

Endelig hedder det om målgruppen for den tredje indsatsform, Intensive Case Management (ICM), at det er "borgere med komplekse problemstillinger og et langvarigt behov for udredning og støtte i forhold til psykiatriske, somatiske og misbrugsrelaterede problemer". Der er tillige for hver af metoderne korte beskrivelser af principper for behandling og af de tilhørende manualer. Denne viden om målgruppen og relevante indsatser er præsenteret præcist og overskueligt.

Når det gælder spørgsmålet om effekt, er der for CTI-metoden anført en kort og præcis angivelse af et hovedresultat fra en amerikansk undersøgelse, som stammer tilbage fra 1997:

Studiet påviser positiv effekt ved brug af CTI-metoden til forebyggelse af tilbagevendende hjemløshed: Ved opfølgning efter 18 måneder var det gennemsnitlige antal hjemløse nætter opgjort til 30 hjemløse nætter for CTI-gruppen, mens kontrolgruppens antal hjemløse nætter blev opgjort til 91 ... I forløbets sidste måned var 8 pct. af CTI-gruppen hjemløse, mens det gjorde sig gældende for 23 pct. i kontrolgruppen. (Susser, 1997)

Om ACT-metodens effekt angives det på baggrund af en amerikansk undersøgelse fra 2004: "Et randomiseret forsøg ... viser eksempelvis, at ca. 80 pct. i en indsatsgruppe, der fik ACT-støtte, kom ud af hjemløsheden målt over en 2 årig periode, mens det kun gjorde sig gældende for ca. 30 pct. i en kontrolgruppe."

Disse to oplysninger er både præcise og praktisk anvendelige, hvis man skal vurdere betydningen for den enkelte og for samfundet.

Når det gælder ICM-metodens effekt hedder det imidlertid upræcist, at metoden "mindsker borgerens risiko for tilbagefald til hjemløshed målt over en op-

følgingsperiode, når der sammenlignes med en kontrolgruppe." Her er ingen oplysninger om hvordan virkningen er opgjort, og der er ingen opgivelse af effektens størrelse, hvilket gør værdien af oplysningerne meget begrænset og ikke gør det muligt at sammenligne med fx CTI-metoden.

Om alle tre metoder er der så tillige anført en række erfaringer fra hjemløsestrategien i Danmark. Det hedder således: "15 pct. vurderedes at have gennemgået en positiv udvikling ift. alkoholmisbrug, mens 16 pct. vurderes at have gennemgået en negativ udvikling." Og lignende oplysninger angives for 7 andre områder som fx stofmisbrug, helbred og økonomi, og der gøres sobert opmærksom på, "at besvarelsene er baseret på medarbejderens vurderinger af borgerens problemer, og at der derfor indgår et element af skøn." De opgjorte erfaringer viser, at der for hovedparten ikke sker nogen forandringer på disse områder, at andelen, der efter medarbejdernes skøn udviser forbedringer, kun er marginalt større end andelen, der udviser forværringer. Det er godt, at Vidensportalen her tydeliggør, at der i en dansk kontekst endnu ikke har vist sig praktisk signifikante effekter.

Vidensnotaterne rummer flere eksempler på, at det nøgternt konstateres, at der ikke eksisterer relevante studier af effekt på bestemte områder, og at de effektundersøgelser, der findes, som regel er gennemført i udlandet i andre socialpolitiske kontekster. Det er relevante oplysninger, der kan forhindre, at man bevidstløst indfører nye metoder, bare fordi de er nye.

Når der i vidensnotaterne anføres resultater fra effektstudier, anføres det sjældent, om der er negative bivirkninger. Det skyldes formentlig, at de refererede undersøgelser sjældent behandler dette spørgsmål. Cochranes principper for en omhyggelig af-dækning af bivirkninger af en medicinsk behandling, har ikke vundet indpas på det sociale område.

Samlet virker det ofte tilfældigt, hvilke oplysninger om effekt der anføres i Vidensportalen, mulige bivirkninger berøres sjældent, og der gøres desuden ikke noget forsøg på systematisk at anføre effektstørrelse. Brugere af portalen bliver heller ikke vejledt med hensyn til, hvilke undersøgelsesresultater, der er særlig interessante i en dansk kontekst.

Vidensnotaternes oplysninger bør tydeliggøre, at det ikke er tilstrækkeligt, at der i effektundersøgelser er påvist *statistisk signifikante* forskelle. Konstateringen af, at metoden *virker* eller *virker bedre* er

utilstrækkelig. *Effektens størrelse* er altid det mest afgørende for, om det er fornuftigt at indføre en ny metode. Dvs. at spørgsmålet om den praktiske betydning, den *praktiske signifikans*, er afgørende for, om resultaterne er relevante for det sociale arbejde. Praktisk signifikans er et vigtigt kriterium for at afgøre om små effektforskelle overhovedet har betydning for det praktiske arbejde, og om resultaterne bør give anledning til, at der tages nye metoder i brug i socialt arbejde. Oplysningerne fra amerikanske studier af effekt for CTI- og ACT-metodens vedkommende rummer præcise, relevante og anvendelige oplysninger for både politikere, planlæggere og praktikere, mens oplysningerne er utilstrækkelige for ICM-metodens vedkommende. Men de danske forsøg viser tydeligt, at det er vigtigt at afprøve, om der i en dansk kontekst er effekter af samme størrelse, hvilket ikke lader til at være tilfældet.

Samlet kan det altså konstateres, at det er meget forskelligt for de enkelte områder, om der overhovedet findes effektstudier, hvor der kan dokumenteres effekt. I flere tilfælde udtrykkes det i vidensnotaterne klart, at der mangler veldokumenteret viden om effekt af bestemte metoder, hvilket i sig selv er en værdifuld oplysning. Både oplysninger om manglen på relevante effektundersøgelser og viden om, at effekterne hyppigt er meget små, viser indirekte, at det faglige helhedssyn, viden om målgruppen samt erfaringer fra arbejdet med målgruppen her nødvendigvis må spille den væsentligste rolle ved tilrettelæggelsen og udførelsen af indsatser.

Område 3: Relevante undersøgelsesresultater der er underbelyst i Vidensportalen

I vidensnotaterne mangler der information om to temaer, hvor kendskab til undersøgelses- eller forskningsbaseret viden ville kunne forbedre praksis. Det drejer sig om praktikers faglighed i forhold til arbejdet med socialt udsatte. Der savnes således resultater fra professionssociologiske undersøgelser af hvilken betydning forskellige former for teoretisk viden eller praksiserfaringer har for udførelsen af arbejdet med socialt udsatte. Der mangler tillige resultater fra undersøgelser af, hvordan professionelle opfatter bestemte typer problemer, samt viden om hvilke forhold der har indflydelse på, hvor alvorlig eller bekymrende praktikere vurderer, at klienternes situation er. Der mangler endelig viden fra undersøgelser, der på forskellig måde kvantitativt afdæk-

ker, hvordan professionelle opfatter og vurderer, samt hvordan de handler og begrundes deres handlinger.

Som eksempler på sådanne undersøgelser kan nævnes undersøgelser af praktikers muligheder for ved hjælp af screeningsinstrumenter at bedømme risiko for fx fortsat kriminalitet eller voldelighed (se fx Yang, et. Al. 2010 og Fazel et al. 2012). Andre relevante undersøgelsestyper vedrører professionelles opfattelser af problemer (se fx Ejrnæs 2006), deres vurderinger af situationers alvor og risikovurderinger og deres forslag til behandling (Wallander & Blomqvist 2005 og Ejrnæs et al. 2007). Endelig findes der undersøgelser af, hvordan forskellige typer misforståelser blandt praktikere har betydning for, hvordan de udfører det sociale arbejde (Brenner et al. 2015). Som et aktuelt dansk eksempel på en sådan type undersøgelse kan nævnes en SFI-undersøgelse fra 2016 (Andersen et al. 2016), i hvilken det er blevet undersøgt, hvordan professionelle (nøglepersoner) i 10 forskellige kommuner mener, at tre socialt udsatte voksne med alkoholmisbrug (beskrevet i tre vignetter) vil blive behandlet i den kommune, hvor nøglepersonen er ansat. Udgangspunktet var cases, der var konstrueret på baggrund af kvalitative interview med socialt udsatte voksne med alkoholmisbrug. Anvendelse af sådanne cases i en vignetterundersøgelse giver – gennem forelæggelsen af samme case for både borger og ”behandler” – mulighed for at anlægge såvel et borger- som et systemperspektiv på den samme case. SFI’s undersøgelse viste, at nøglepersonerne i 9 ud af 10 kommuner henviser til at bruge ”Housing first” strategien, mens kun én nøgleperson fra én kommune vil foreslå opsøgende arbejde i forhold til det alkoholforbrug, som den udsatte mand her og nu opfatter som skadeligt, men som han ikke vil behandles for. I rapporten rejses på baggrund af dette resultat spørgsmålet om, i hvilket omfang, det er borgerens fokus, fx det skadelige alkoholforbrug, eller systemets fokus, fx en ny metode ”Housing first”, der skal være udgangspunkt for kommunens tiltag (Andersen et al. 2016:12-13).

Der mangler endvidere både kvantitative og kvalitative undersøgelser, som sætter fokus på udsattes situation og oplevelser. Kendskab til resultater fra sådanne undersøgelser kan på flere måder bidrage med viden, der kan kvalificere det sociale arbejde i forhold til socialt udsatte.

I flere vidensnotater er der fremlagt vigtige informationer om målgruppens omfang og problemtyper.

Det gælder således vidensnotaterne ”Voksne, som lever med vold i nære relationer”, ”Mennesker ramt af hjemløshed” og ”Socialt udsatte mennesker med alkoholmisbrug”.

Som eksempler på undersøgelser, der indeholder detaljerede beskrivelser og analyser af socialt udsattes situation, kan nævnes ”Fattigdom og afsavn” (Benjaminsen et al 2016), hvor fattiges levkår og afsavn beskrives meget detaljeret, således at praktikere kan forfine deres helhedssyn gennem faktisk viden om, hvordan lave rådighedsbeløb påvirker muligheden for at få adgang til de goder, man almindeligvis anser for selvfølgeligheder i samfundet. Som et eksempel fra samme område kan ”Fattigdom, afsavn og coping” (Müller et al 2015) nævnes. Her fremlægges oplysninger om afsavn, men også oplysninger om viden fra både kvantitative og kvalitative interview, der viser, hvordan socialt udsatte ”coper med” eller håndterer fattigdom og afsavn. Viden fra denne undersøgelse og lignende undersøgelser kan øge forståelsen for, hvordan socialt udsatte oplever deres situation, og hvad de selv gør for at håndtere både de umiddelbare problemer med at undvære goder, som almindeligvis anses for nødvendige for at bo i Danmark, og hvad de gør på kort og på længere sigt for at opnå et bedre liv. Denne form for viden om socialt udsatte voksnes hverdagsliv kvalificerer helhedssynet; og kendskabet til copingstrategier er direkte relevant for det empowerment- og recoveryorienterede arbejde. Disse undersøgelsesresultater kan inspirere til en bedre forståelse og forklaring på unikke individers situation og deres syn på deres egne problemer, og de kunne med stor fordel inddrages i Vidensportalsens formidling.

Konklusion og perspektivering

Der er to hovedproblemer forbundet med gennem viden at kvalificere det sociale arbejde i forhold til særligt udsatte borgere. For det første er kravet om evidensbaseret i Danmark blevet gjort til et spørgsmål om at få *viden om hvad der virker*, hvilket hypotetisk ikke meningsfuldt kan gøres op med de eksisterende undersøgelses- og opgørelsesmetoder. For det andet er viden om borgernes situation og om det sociale arbejde ofte meget anvendelig for både praktikere og planlæggere, men den inddrages kun sjældent. I det følgende opsummeres det, hvordan mere præcise oplysninger om både effekt og risiko samt oplysninger om udsatte borgere og det sociale arbejde med dem kan kvalificere arbejdet, og hvordan

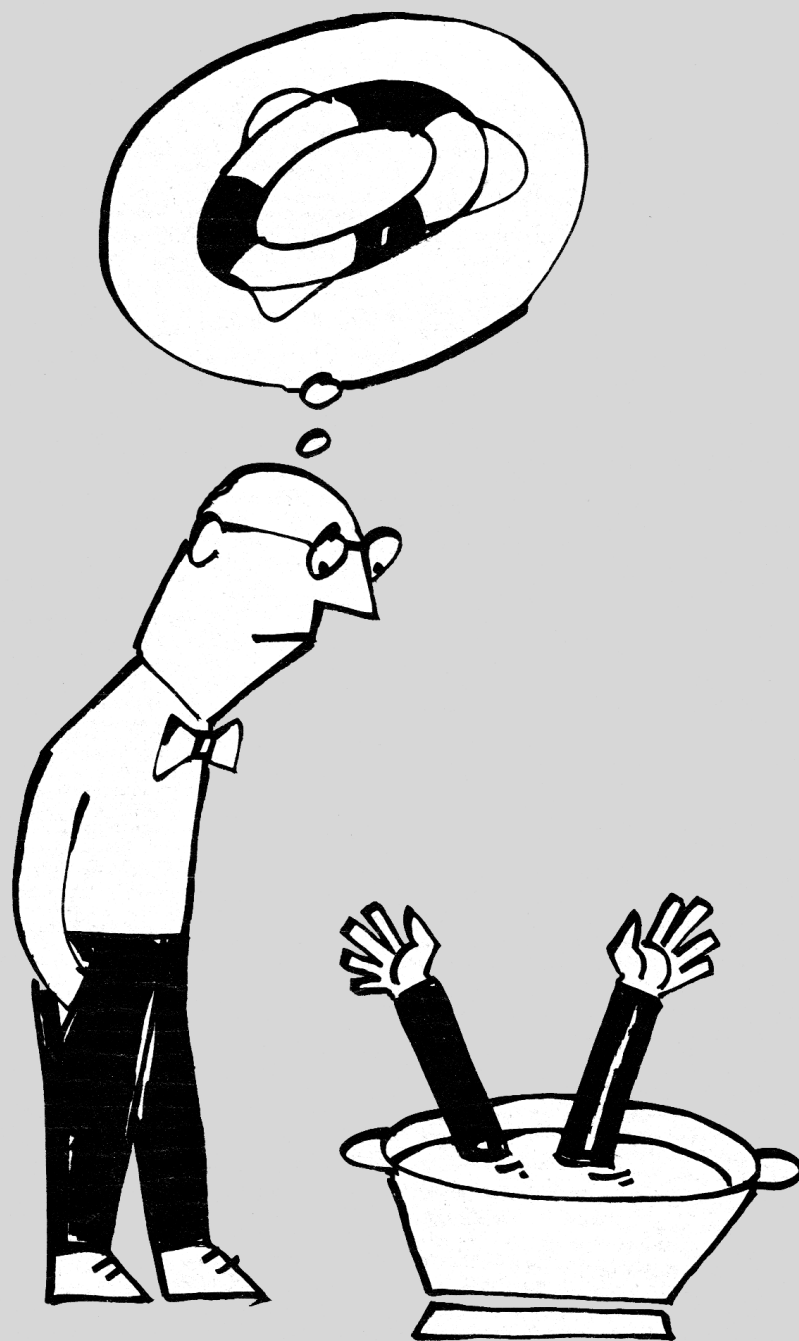
Vidensportalen kan komme til at fungere som platform for denne kvalificering.

Krav til effekt og risikoforskning

Ønsket om at fremme evidensbaseret inden for socialt arbejde har ført til en overdreven fokusering på undersøgelse af standardmetoders effektivitet. Idealet er, at indsatsen kan specificeres detaljeret i form af en manual for hvordan man arbejder med behandlingsmetoden, og at anvendelse af kontrolgruppe kan sikre, at effekten kun skyldes den anvendte standardmetode. Problemet består imidlertid i, at standardmetoder er svære at anvende, især når det gælder socialt arbejde med udsatte grupper. Tillige er det ofte både etisk og praktisk problematisk at fordele mennesker på en forsøgsgruppe og en kontrolgruppe. I arbejdet med socialt udsatte, der har komplekse problemer, gør disse to forhold det meget svært at lave RCT- undersøgelser i Danmark, og eksisterende undersøgelser stammer ofte fra USA eller andre lande, hvor den socialpolitiske kontekst er helt anderledes, hvilket gør resultaterne svære at overføre til en dansk kontekst.

De mest udsatte kan endvidere sjældent hjælpes til de for dem selv mest påtrængende forbedringer af deres livssituation gennem en standardindsats. Resultater fra effektundersøgelser af nøje specificerede standardmetoder, der sigter mod fx job eller permanent bolig, har derfor begrænset relevans for det sociale arbejde med de mest udsatte borgere. De har meget komplekse sociale problemer og er derfor længst fra arbejdsmarkedet og fra ”selvhjulpethed”, hvilket betyder, at man sjældent ser effekt på disse områder på kort sigt.

En anden vanskelighed er, at der såvel af professionelle som frivillige udføres et stort og meget varieret arbejde med at løse såvel enkeltstående unikke problemer som fx at skabe øjeblikkelige mindre forbedringer i udsatte menneskers livskvalitet, selvom de fortsat befinder sig i en meget udsat og sårbar situation. Disse former for praksis er imidlertid vanskelige – nogle gange umulige – at standardisere, så man ved dokumentation gennem en traditionel effektundersøgelse med sikkerhed kan konkludere, at en bestemt form for hjælp har en bestemt virkning. Dette arbejdes effekt kan nemlig ikke opgøres som et skift i den sociale situation, der kan ses i registre eller måles med gængse spørgeskemametoder. Disse forhold gør det i mange tilfælde irrelevant at udføre effektstudier af socialt arbejde med de mest

udsatte i Danmark med forbillede i medicinsk effektforsknings metoder og med ensidig stræben mod de højeste niveauer i evidenshierarkiet. Det gør det også vanskeligt at bruge resultater fra effektstudier af metoder i socialt arbejde fra fx USA i Danmark. Dette forhindrer dog ikke, at man kan lade sig inspirere af resultater fra RCT-undersøgelser fra USA eller andre steder i verden, og at man i Danmark kan forsøge at lave effektevalueringer med matchgrupper som kontrolgrupper, når dette er muligt og etisk forsvarligt, eller at man, med forskellige former for statistiske analyser kan vurdere effekten af forskellige socialpolitiske tiltag over for socialt udsatte. Her findes en række forskellige former for undersøgelsesdesign og analyser, der kan bruges til opgøre effekten af forskellige tiltag (Munk 2008). Således er det flere gange blevet forsøgt at vurdere beskæftigelseseffekten af nedsættelse af forsørgelsesydelse (Rosholm 2011, Andersen 2012). Med en surveyundersøgelse er de afsavnsmessige og sociale konsekvenser af de samme indgreb beskrevet og analyseret (Müller et al 2015 og Benjaminsen et al 2015). De første undersøgelser fokuserer på den beskæftigelsesmessige effekt, de sidste undersøgelser fokuserer på konsekvenserne fattigdom og afsavn.

Det er imidlertid vigtigt, at Vidensnotaterne ved at gengive resultaterne fra sådanne undersøgelser beskriver både tilsligtede positive virkninger og utilsligtede negative virkninger, hvis oplysningerne skal være relevante for praktikere. Det er endvidere vigtigt, at vidensnotaterne bliver mere præcise. Oplysninger om at *en metode virker* eller *virker bedre* er i de fleste tilfælde værdiløse. Den mest værdifulde oplysning vedrører effektens størrelse, og om effekten gælder forbedringen i forhold til at have brugt en anden metode eller effekten i forhold til ingen behandling. Det er disse oplysninger, der kan kvalificere både planlægningen af indsatser og frontmedarbejdernes rådgivning og sociale arbejde med udsatte borgere.

Der er tillige grund til at fokusere mere på forskning, hvor der fremlægges relevante kvantitative opgørelser af risiko, som kan udgøre grundlag for både planlægningen og udførelsen af socialt arbejde i forhold til udsatte voksne. Risikoundersøgelser er meget relevante, fordi der netop på dette område eksisterer mange undersøgelser, der afdækker forskellige faktorerens betydning for risikoen for at pådrage sig sociale problemer eller for at problemerne for-

værres. Vigtig information er allerede tilgængelig i form af detaljerede data fra forskellige registre, der udgør et perfekt grundlag for troværdigt og gyldigt at afdække risikoen for at pådrage sig alvorlige sociale problemer. Det er imidlertid et problem, at man i danske undersøgelser af risikofaktorerens betydning foretager risikoopgørelser på måder, der ikke er anvendelsesorienterede. Ofte kan de direkte give anledning til fejlopfattelser eller misforståelser. Det er vigtigt, at der anføres letforståelige og praksisrelevante risikoopgørelser som fx absolut risiko og præventiv gennemslagskraft, og at det eksemplificeres, hvad et bestemt undersøgelsesresultat betyder for henholdsvis praktikerens og planlæggerens. Viden om risiko for under forskellige omstændigheder at pådrage sig forskellige typer sociale problemer, der vedrører netop den målgruppe, som praktikerens arbejder med, er værdifuld for at kvalificere diskussionerne om de udsatte borgers sandsynlighed for senere at udvikle alvorlige sociale problemer.

Socialstyrelsen må revidere informationen om effektstudier og risiko. Det er et vigtigt arbejde, som bør prioriteres højt, da undersøgelsesresultater – hvis de ikke formidles retvisende – kan give anledning til skævvredne opfattelser af risiko og effekt og andre fejlopfattelser, der kan føre til stigmatisering, selvopfyldende profetier og fejlagtig prioritering. Når Socialstyrelsen udbyder eller bestiller undersøgelser, skal det være et krav, at undersøgelsen gennemføres og resultaterne afrapporteres på en sådan måde, at det bliver tydeligt, om de er praktisk signifikante, dvs. om de er relevante for det sociale arbejdes praksis. Socialstyrelsens medarbejdere skal derefter evt. med konsulentbistand bearbejde undersøgelsesresultater, så opgørelser af effekt- og risikostørrelser er fuldt forståelige for praktikere, planlæggere og politikere. De skal formidle undersøgelsesresultater fra såvel enkeltstående undersøgelser som metareviews, på en sådan måde, at praktikere, planlæggere, ledere og politikere kan få realistiske billeder af effektstørrelse, absolut risiko og præventiv gennemslagskraft (Ejrnæs et al. 2011, Ejrnæs 2015).

Undersøgelser om socialt arbejdes indhold og faglighed og de udsattes oplevelser

Der findes en del undersøgelser, der på forskellig måde beskriver det sociale arbejde og praktikernes faglighed. Disse undersøgelsesresultater betragtes imidlertid ikke umiddelbart som et godt grundlag for

evidensbaseret arbejde. Det er problematisk, fordi forskning og undersøgelser, som afdækker fx hvilke former for faglighed, der dominerer blandt praktikerne, der arbejder med socialt udsatte voksne, giver et godt grundlag for at reflektere over, om de socialt udsattes problemer varetages bedst muligt med den form for faglighed, som er fremherskende blandt praktikerne, eller der er grund til opkvalificering på nogle bestemte områder.

Kvantitative undersøgelser, der dokumenterer omfanget af problemer for socialt udsatte borgere, er meget vigtige for praktikernes helhedssyn og mulighed for at leve sig ind i borgernes situation (Ejrnæs 2008). Disse undersøgelser kan med fordel suppleres med kvalitative undersøgelser, der beskriver og analyserer både borgernes situation og det sociale arbejde med dem. Her er der brug for viden om socialt udsattes levevilkår og deres eget syn på deres problemer, samt om hvad de selv og de professionelle kan gøre ved problemerne. Kendskab til sådanne undersøgelsesresultater kan styrke helhedssynet og udvikle professionelles empati. Når det gælder socialt udsatte, udgør denne viden et nødvendigt og vigtigt supplement til de kvantitative undersøgelser af sociale problemer, socialt arbejde og dets effekter.

På dette punkt er det imidlertid oplagt, at der også gennemføres for få undersøgelser, der er direkte relevante for arbejdet. Der er derfor brug for at udvikle en forsknings- og undersøgelsestradition, som muliggør flere og bedre kvantitative opgørelser og kvalitative beskrivelser, som kan få direkte betydning for det praktiske sociale arbejde. Denne opgave er imidlertid vanskelig, fordi socialt udsatte har meget alvorlige og samtidig meget sammensatte sociale problemer, som er svære at afdække på en måde, så man får et præcist billede af omfanget af denne type problemer.

Alle har ansvar for at udvikle Vidensportalen til gavn for socialt udsatte borgere

Det er ønskeligt, at portalen tydeliggør, at gyldige og pålidelige undersøgelser af risiko og effekt, som regel viser, at risikoen for at pådrage sig problemer på grund af en bestemt risikofaktor er forholdsvis lille, og at en ny behandlingsmetodes anvendelse sjældent øger succesraten voldsomt. Disse to forhold betyder nemlig, at praktikerne får indsigt i, at den til rådighed stående viden om metoders effekt kun giver begrænset mulighed for at forstå og forklare

det enkelte individs problemer og mulighed for at få gavn af én bestemt behandlingsmetode. Med andre ord viser disse undersøgelser indirekte, at selv en omhyggelig anvendelse af den aktuelt bedste viden om risiko og effekt slet ikke er tilstrækkelig til at forstå og forklare det enkelte individs situation, og at manualer, der alene tager udgangspunkt i den aktuelt bedste evidensbaserede viden ofte kan gøre mere skade end gavn. Praktikerne vil koncentrere sig om manualens opmærksomhedspunkter og kan derfor overse de individuelle forhold, som reelt betyder mest for det unikke menneske, som praktikerne står over for i sit daglige arbejde. Vidensportalen om socialt udsatte kunne tydeliggøre dette perspektiv, hvis det systematisk blev fremlagt, at vi kun har en begrænset viden om risiko og effekt. Sådant viden vil udgøre et godt grundlag for at vise værdien af at udvikle et kvalificeret helhedssyn, der inkluderer andre forhold end risiko og effekt og herunder muliggør hensyntagen til det unikke individs særlige situation og opfattelse af situationen.

Såvel politikere, praktikerne, forskere som Socialstyrelsens medarbejdere må endelig overveje, hvorledes socialt udsatte borgere selv får større muligheder for at få indflydelse på hvilken viden, man ønsker, at den anvendelsesorienterede forskning skal producere. Når det gælder arbejdet med de mest udsatte, er det ekstra vigtigt, at de udsatte selv får mulighed til at gøre opmærksom på, hvordan de oplever problemerne, og hvilken hjælp de kunne ønske sig. Alle parter bør være opmærksomme på, at arbejdet i sidste ende skal komme socialt udsatte borgere til gavn, hvilket kræver, at deres problemer undersøges, gengives og tages alvorligt, og at deres synspunkter på mulige løsninger medinddrages.

Morten Ejrnæs er lektor, Aalborg Universitet i København ved Det Samfundsvidenskabelige Fakultet, Institut for Sociologi og Socialt Arbejde.

LITTERATUR:

- Andersen, D., Holtet, M. B., Weisbjerg, L., & Eriksen, L. L. (2016). Alkoholbehandling til socialt udsatte borgere. *Systemets tilbud i borgerperspektiv*, SFI.
- Andersen, L. H., Hansen, H., Schultz Nielsen, M. L., Tranæs, T., Syddansk Universitetsforlag (2012). Starthjælpens betydning for flygtninges levevilkår og beskæftigelse.
- Baadsgaard, Mikkel (2013): Hver 5. unge med svag hjemmebaggrund er på kontanthjælp, AE-rådet: <https://www.ae.dk/files/dokumenter/analyse/ae-hver-5-ung-med-svag-hjemmebaggrund-er-paa-kontanthjaelp.pdf>
- Benjaminen, Lars, Morten Holm Enemark og Jesper Fels Birkelund: Fattigdom og afsavn. Om materielle og sociale afsavn blandt økonomisk fattige og ikke-fattige. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 16:05 Udgivelsesdato: 26. februar 2016 - See more at: http://www.sfi.dk/s%C3%B8gesresultat_visning-7351.aspx?PID=18906&NewsID=5951#sthash.JXb233LH.dpuf
- Brener, Loren Courtney von Hippel, Robyn Horwitz og Jade Hammond: The impact of pluralistic ignorance on the provision of health care for people who inject drugs. *Journal of Health Psychology*, 20(9) s. 1240-9, 2015.
- Bryderup, Inge (2015): Reflections on the impact of the evidence-based Practice Approach in Denmark on Politics, Research, the Trade Union and Social Work Practice In: Soydan, Haluk Red.): Social work Practice to the Benefit of Our Clients: Scholarly Legacy of Edward J. Mullen
- Campbell Organisation, besøgt på <http://archive.campbellcollaboration.org/den 03.04. 2017>.
- Cochrane, besøgt den 03.04 2017 på <http://www.cochrane.org/>
- Christoffersen Mogens Nygaard, Peter Skov Olsen, Katrine Schødt Vammen, Sarah Sander Nielsen, Jacob Brauner og Mette Lausten (2011): tidlig identifikation af kriminalitetstruede børn og unge – risiko- og beskyttelsesfaktorer, SFI, København.
- Dahler-Larsen, Peter. "Den sociale konstruktion af resultater." *Social Kritik* (2015) s. 26-39.
- Ejrnæs, Morten, (2006). *Faglighed og tværfaglighed–Vilkårene for tværfagligt samarbejde mellem sundhedsplejersker, pædagoger, lærere, og sagsbehandlere*, Akademisk Forlag.
- Ejrnæs, Morten, Gorm Gabrielsen, and Per Nørrung (2007). *Social opdrift-social arv*. Akademisk Forlag.
- Ejrnæs, Morten (2008): Teori og empati : faglighed i relationsprofessionerne. I: *At forstå det sociale: sociologi og socialt arbejde*. red. / Keith Pringle; Michael Hviid Jacobsen. København : Akademisk Forlag., s. 127-157.
- Ejrnæs, Mette, Ejrnæs, Morten.& Frederiksen, Signe (2011). Risk factors of entry in out-of-home care: an empirical study of Danish birth cohorts, 1981–2003. *Child Indicators research*, 4(1), 21-44.
- Ejrnæs, Morten (2015). "Evidensbaseret socialt arbejde." *Ceptra-triben*.
- Fazel, S., Singh, J. P., Doll, H., & Grann, M. (2012). Use of risk assessment instruments to predict violence and antisocial behaviour in 73 samples involving 24 827 people: systematic review and meta-analysis. *BMJ*. 2012.
- Gray, Mel Elyssa Joy, Debbie Plath, and Stephen A. Webb (2015) "What Supports and Impedes Evidence-Based Practice Implementation? A Survey of Australian Social Workers" *British Journal of Social Work* (2015) 45, 667–684.
- Hjelmar, Ulf, Anne Mette Møller, and Aske Scott Graulund (2015 a). "Læring fra en evaluering af Vidensportalen-fra forskningsbaseret viden til praktisk handling?" *Ceptra-triben* (2015).
- Hjelmar, Ulf, and Anne Mette Møller (2015b):. "From knowledge to action: the potentials of knowledge portals." *Nordic Social Work Research* (2015): 1-12.
- Heiwe Susanne , K. Nilsson-Kajermo, Mariann Olsson, Catharina Gäfvæls, K. Larsson Y.
- Wengström (2013): Evidence-Based Practice Among Swedish Medical Social Workers, *Social Work in Health Care*, 52:947–958.
- Larsen, Steen Nepper. (2015). "Evidens – nitten kritiske aforsimer." *Social Kritik* s. 40-53.
- Mullen, Edward J. (2015): "Mullen responds" In: Soydan, Haluk Red.): Social work Practice to the Benefit of Our Clients: Scholarly Legacy of Edward J. Mullen.
- Munk, Martin D. (2008): "Metoder til at måle kausale effekter af socialpolitiske indsatser". *Dansk Sociologi* 2008;
- Müller, M., Hussain, A., Larsen, J. E., Hansen, H., Hansen, F. K., & Ejrnæs, N. M. (2015). *Fattigdom, afsavn og coping*, Hans Reitzels Forlag.
- Vidensportalen på det sociale område, Besøgt på <https://vidensportalen.dk>, den 3/4 2017.
- Paolucci, Elizabeth Oddone, Mark L. Genuis, and Claudio Violato. "A meta-analysis of the published research on the effects of child sexual abuse." *The Journal of psychology* 135.1 (2001): 17-36.
- Rosholm, Michael & R Vejlin (2011): Reducing income transfers to refugee immigrants: Does start-help help you start?, *Labour Economics* 17 (1), 258-275.
- Yang, Min, Stephen CP Wong, and Jeremy Coid. "The efficacy of violence prediction: a meta-analytic comparison of nine risk assessment tools." *Psychological bulletin* 136.5 (2010): 740.
- Wallander, L., & Blomqvist, J. (2005). Who "Needs" Compulsory Care? A Factorial Survey of Swedish Social Workers' Assessments of Clients in Relation to the Care of Abusers (Special Provisions) Act. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 22 (English supplement), 63-85.
- Warming, Hanne. (2015): Gør evidens mere skade end gavn?." *Social Kritik* s. 6-13.